

automated accountings of operative and search purpose only partially meets the needs of the divisions of the state service for combating economic crime. Information and analytical support of operative and search activity of the divisions of the state service for combating economic crime has the following main disadvantages: 1) information arrays are nowadays not fully formed in terms of filling them with the relevant information, which objectively hinders operational officers from using them; 2) the possibility of providing automated access to information resources directly from workstations is a problem today; 3) it should be noted on a clear underestimation of the potential abilities of automated accountings of operative use by heads of operative units because they are responsible for the organization of information and analytical support, their subordinate employees. The author of the scientific article states on the need for legislative consolidation of the basic rules of personal data processing in realizing operative and search activity. Some propositions on improving the functioning of the automated accountings of operative and search purpose are provided.

Keywords: *receiving illegitimate profit, official, information and analytical support.*

УДК 343.12(477)

М. О. ЮХНО,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ

З урахуванням міжнародно-правових актів, Конституції України, чинного кримінального процесуального та іншого законодавства розглянуто стан забезпечення права на захист на стадії досудового розслідування, встановлено проблемні питання у законодавчому забезпеченні та питаннях правозастосовної діяльності. Розроблені пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення чинного КПК України із досліджених питань

Ключові слова: *міжнародні договори, конституційні права, кримінальне провадження, забезпечення правової допомоги, захисник, учасники кримінального провадження, вдосконалення законодавства.*

Суттєвим кроком у напрямі зближення національного законодавства та європейських правових стандартів щодо захисту прав особи було прийняття Конституції України, яка закріпила основи кримінального судочинства. У подальшому загальноновизнані гуманні положення стали підґрунтям удосконалення кримінального процесуального законодавства України, внаслідок чого однією із засад (принципів) кримінального провадження закріплено засаду забезпечення права на захист, яка покликана сприяти демократизації та гуманізації правосуддя, а також зміцненню верховенства права та законності.

Питання забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві у теоретичному і прикладному аспектах постійно знаходились у полі зору вчених та практиків. У зв'язку з цим окремі проблемні питання забезпечення права на захист неодноразово ставали предметом жвавих дискусій та досліджень учених, серед яких слід вказати С. Є. Абламського, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліну, Т. В. Корчеву, О. О. Кочуру, В. Т. Маляренка, О. В. Мартовицьку, М. М. По-

лянського, М. С. Строговича, А. Р. Туманянца, Т. Г. Фоміну, Ю. П. Яновича, О. Г. Яновську та інших. При цьому на сьогодні порушене питання не втрачає своєї актуальності та дискусійності.

У зв'язку з викладеним метою нашої статті є дослідження проблемних питань, що пов'язані із забезпеченням права на захист у контексті застосування положень чинного Кримінального процесуального кодексу України для подальшого напрацювання пропозицій і рекомендацій щодо його вдосконалення.

Моніторинг стану захисту прав, свобод та законних інтересів особи в Україні постійно здійснюється міжнародними організаціями, а констатація щодо виявлення їх порушень неодноразово ставала основою винесення Європейським судом з прав людини рішень, які доводилися широкому загалу міжнародної громадськості та Уряду нашої країни. Враховуючи актуальність зазначених питань, Україна підписала та ратифікувала ряд міжнародних договорів та угод із дослідженого питання. Серед найбільш загальноновизнаних міжнародних правових актів у сфері захисту прав слід виділити такі: Загальну

декларацію прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

На сьогодні важливість зазначених документів обумовлена тим, що відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. На нашу думку, ратифікація цих міжнародних правових актів сприяла зміцненню та утвердженню принципу верховенства права і законності, підвищенню ефективності захисту прав, свобод та законних інтересів особи у сфері кримінального судочинства, а також усуненню репресивного напрямку діяльності правоохоронних органів і суду, який дістався у спадок від колишнього СРСР. Заслугує на увагу і прийняття у 2006 р. закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Крім того, у ст. 59 Конституції України закріплено гарантію щодо права кожного на правову допомогу, а у випадках, передбачених законодавством, ще й забезпечення надання такої допомоги безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя. Крім цього, закріплено право кожної особи на вільний вибір захисника з метою захисту своїх прав, свобод і законних інтересів [1]. Окреме положення з цього питання також закріплено у ч. 4 ст. 55 Конституції України, згідно з яким особа має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Таким чином, закріплення права на правову допомогу саме в Конституції України є результатом імплементації загальноновизнаних норм і принципів міжнародних правових актів. Про сутність та актуальність указанного законотворчого процесу доречно зазначила Р. Ю. Яценко, що Конституція України втілює властиве суспільству розуміння того, в який спосіб повинна бути організована державна влада, як вона має функціонувати, на яких рівнях та за якими правилами вона взаємодіє з громадянами і суспільством у цілому [2, с. 251], що ми підтримуємо. Слід наголосити, що, оскільки про існування правового інституту адвокатури в Україні безпосередньо зазначено в Конституції України, то й ефективно забезпечення його функціонування є обов'язком держави.

Внаслідок проведення судово-правової реформи досить прогресивні положення щодо

забезпечення права на захист знайшли своє закріплення в чинному кримінальному процесуальному законодавстві України. Так, першочерговими засадами (принципами) кримінального провадження на сьогодні є верховенство прав та законності, а кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Слід зазначити, що більш детальна процесуальна регламентація питання забезпечення права на захист закріплена у частині 1 ст. 20 «Забезпечення права на захист» чинного КПК України, де зазначено, що мають підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізувати інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Як доречно з цього питання зазначила О. І. Андреева, однією із суттєвих особливостей кримінального процесу є наявність різноманітних відмінностей у процесуальному статусі кожного з учасників цього процесу, законні інтереси яких зачіпаються неоднаково, у зв'язку з чим захист та охорона їх прав потребує здійснення в різному ступені. При цьому кримінальна процесуальна діяльність здійснюється в умовах протистояння інтересів як учасників, так і органів державної влади, уповноважених її здійснювати, але у різних співвідношеннях [3, с. 68–69]. На нашу думку, до цього слід додати, що незалежно від цього забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів кожного учасника кримінального провадження має бути закріплено у повному обсязі на законодавчому рівні. Зазначене обумовлено тим, що без ефективно та повної реалізації права на захист неможливо досягти виконання єдності завдань кримінального провадження, які передбачені ст. 2 чинного Кримінального процесуального кодексу України. Для реалізації одного із першочергових завдань щодо захисту особи, а також охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження у положеннях п. 13 ч. 1 ст. 7 КПК України закріплено одну із засад кримінального провадження, зокрема щодо забезпечення права на захист.

Крім цього, положеннями ч. 2 ст. 20 КПК України передбачено, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та,

зокрема, забезпечити реалізацію його права на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. Однак виникає запитання: чому у переліку цього положення не вказано на забезпечення такого права виправданому, засудженому, як це закріплено у ч. 1 цієї ж статті. Крім того, на нашу думку, правом на захист має бути забезпечена й особа, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру чи вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, або стосовно особи, щодо якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію); також ними мають бути наділені свідок, потерпілий, цивільний позивач і відповідач. Щодо потерпілого, то лише у ч. 4 ст. 20 КПК України законодавцем зазначено, що участь представника потерпілого не звужує процесуальних прав самого потерпілого, що досить вузько регламентує такі права, але не роз'яснює їх.

Продовжуючи наше дослідження, зазначимо, що певний дисбаланс і нерівність у закріплених правах спостерігається й у положеннях ст. 22 КПК України. Зокрема, в ч. 5 цієї статті закріплено, що захист здійснюється підозрюваним, обвинуваченим, його захисником або законним представником. У той же час у ч. 1 зазначеної статті передбачено, що кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне відстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їх правових позицій, захист прав, свобод і законних інтересів його учасників засобами, передбаченими положеннями чинного КПК України. Отже, враховуючи зазначене, слід наголосити, що забезпечення права на захист указаних учасників кримінального провадження за чинним КПК України є дещо звуженим. У такому разі не можна говорити про справедливий розгляд та вирішення справи по суті в суді, оскільки підозрюваний, обвинувачений можуть скористатися дійсно професійною правовою допомогою захисника-адвоката, а зазначені вище інші учасники кримінального провадження змушені або ж наймати собі такого адвоката, або ж залишитись на одинці зі своїми проблемами, що свідчить про нерівність надання їм прав у дослідженій сфері, які підлягають відповідного закріплення в чинному кримінальному процесуальному та іншому законодавстві України.

З метою вдосконалення зазначених питань слід звернутись до міжнародних правових актів у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Зокрема, у ст. 7 Загальної декларації прав людини [4]

встановлено, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний захист закону, а у ст. 8 закріплено, що кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих людині конституцією чи законом. При цьому Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [5] зобов'язує державу забезпечити будь-якій особі ефективний правовий захист у випадку порушення її прав та свобод. Право на захист особи, яка цього потребує, забезпечується державою, її компетентними законодавчими, адміністративними чи судовими органами. Таким чином, можна зазначити, що, зважаючи на специфічність сфери кримінального судочинства, кожній особі має бути забезпечено право на захист незалежно від її процесуального статусу.

У цьому контексті, на нашу думку, більш досконалим і доречним є положення п. 5 ст. 1 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [6], в якому закріплено, що захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Отже, на нашу думку, вищенаведені положення чинного КПК України суперечать і не відповідають положенням ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України, в якій чітко визначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а також ст. 129, в якій передбачено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом. Основний Закон нашої держави є на сьогодні найбільшим здобутком у розвитку всього правового механізму захисту прав, свобод і законних інтересів кожної особи. У цьому аспекті ефективного та повного здійснення прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному провадженні можливо досягти лише у разі чіткого їх законодавчого закріплення. Саме прагнення нашої країни у переорієнтації цього питання на європейські правові стандарти потребує не тільки проголошення прав, свобод і законних інтересів особистості, але і їх законодавчого закріплення

та реального забезпечення, напрацювання та запровадження єдиного надійного правового механізму їх захисту та охорони.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що сьогодні на законодавчому рівні необхідно закріпити положення, що забезпечення права на захист у кримінальному провадженні полягає в можливості скористатись кваліфікованою правовою допомогою особам, яким висунуто підозру чи пред'явлено обвинувачення, а також особам, чії права, свобода та законні інтереси були порушені та вимагають свого відновлення, тобто це стосується й потерпілого, цивільного позивача та відповідача. Захис-

ник-адвокат і представник-адвокат, вступаючи у кримінальне провадження, діє не тільки як конкретний учасник провадження, його участь значно важливіша, оскільки саме він є правозаступником, стає на перешкоді порушень прав та законних інтересів підзахисного. У цьому контексті з метою підвищення ефективності і повного захисту прав усіх учасників кримінального провадження виникає термінова доцільність удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України із зазначених проблем.

Утім, підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Яценко Р. Ю. Система принципів правотворчої діяльності та їх законодавче забезпечення / Р. Ю. Яценко // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 249–258.
3. Андреева О. И. Соотношение прав и обязанностей государства и личности в правовом государстве и специфика его проявления в сфере уголовного судопроизводства (теоретический аспект) / О. И. Андреева ; под ред. М. К. Свиридова. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2004. – 135 с.
4. Загальна декларація прав людини : прийн. і проголош. Ген. Асамблеєю ООН 10.12.1948 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

Надійшла до редколегії 04.11.2014

ЮХНО М. А. ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА ЗАЩИТУ ПРИ ПРИМЕНЕНИИ ДЕЙСТВУЮЩЕГО УПК УКРАИНЫ

С учётом международно-правовых актов, Конституции Украины, действующего уголовного процессуального и иного законодательства рассмотрено состояние обеспечения права на защиту на стадии досудебного расследования, установлены проблемные вопросы в законодательном обеспечении и вопросах правоприменительной деятельности. Разработанные предложения и рекомендации направлены на совершенствование действующего УПК Украины по исследованным вопросам.

Ключевые слова: *международные договора, конституционные права, уголовное производство, обеспечение правовой помощи, защитник, участники уголовного производства, совершенствования законодательства.*

YUKHNO M. A. SOME ASPECTS OF IMPLEMENTING THE RIGHT ON THE PROTECTION DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURAL CODE

The author of the article analyzed the status of the right on the protection at the pre-trial stage of investigation according to international and legal acts, the Constitution of Ukraine, the current criminal procedural legislation and other legislation. The issues within the legislative provision and matters of legal enforcement are established.

The author analyzed the scientific development of the studied areas at the present day. It is found out that mentioned in the article problems are still unsolved even after the adoption of the new criminal procedural legislation of Ukraine in 2012. The author of the article studied one of the main principles of the Criminal Procedural Code of Ukraine, which is the principle of providing the right on protection of an individual and the practice of its usage by investigation, prosecutor's office and the court. The significant difference between the limits of the rights, freedoms and legitimate interests of some members of criminal proceedings is established while this study. Some propositions and recommendations aimed at improving the existing Criminal Procedural Code of Ukraine are elaborated.

Keywords: *international treaties, constitutional rights, criminal proceedings, provision of legal aid, legal attorney, participants of criminal proceedings, improvement of legislation.*